

СКОПЈЕ ПОВТОРНО ГО ДОБИ БОЖИОТ ХРАМ "СВ. БОГОРОДИЦА"

Во центарот на Скопје во тек е градбата на најголемиот, најубавиот божји храм - катедралната црква "Св. Богородица", скопската спасителка, на местото на нејзините стари темели, кога претставувала важен центар на православието. Била изградена во 1835 година од градителското семејство Рензовци, по потекло од мијачкото Тресонче, од тајфата на ненадминатиот градител, резбар и иконописец Андреј Дамјанов, заедно со неговите тројца браќа: Ѓорѓе, Коста и Никола, синови на Дамјан, кои се занимавале со резбарство, иконопиство и градителство.

■ Пишува:
Мелетије БРКОВСКИ

"СВ. БОГОРОДИЦА", КАТЕДРАЛНА ЦРКВА НА СКОПСКИТЕ МИТРОПОЛИТИ ИЗГРАДЕНА 1835 ГОДИНА

Народните, црковни градби изградени од нашиот народ се културни, уметнички, градителски значајни дела, всушност првите училишта, кои ни го зачувале битието, коренот, умот и разумот. Имено, тоа не чува, не одржало и ќе не одржува.

ИСТОРИЈАТ

Византискиот историчар Прокопије, современик на основањето на Скопје, вели дека не е лесно да се избројат божјите храмови во градот, кои ги подигнал неговиот основач Јустинијан. За повеќето од нив се знае од пишаните податоци, но за многу нема никакви траги.

Според легендата за црквата "Св. Богородица", од пред сто години, на местото на кое таа била подигната во 1835 година имало траги од некоја претходна црква од средниот век. Во времето кога таа била изградена, во Скопје имало уште две мали цркви: денешната црква "Св. Димитрија" (преку Камениот мост кај Старата чаршија) и црквата "Св. Спас" (во Еврејското маало под Калето).

До 1830 година во Скопје значително се зголемувал бројот на православно население. Тоа се доселувало од околните села, како и од поблиските градови, така што црк-

вите станале тесни за многубројните верници. Локациите на кои се наоѓале овие две цркви биле несоодветни затоа што околу нив имало турско население, односно граѓани со друга вероисповед. Турците не дозволувале да се поправаат црквите, така што не доаѓало предвид да се прошируваат. Имало потреба за изградба на нова и поголема црква. Во тој период Русија направила големи напори од Турција да се добие право за

изградба на голема православна црква. Вселенската патријаршија ѝ дала привилегија на Русија и во поглед на подигнувањето цркви, така што за повеќе од 10 години во сите градови на Европска Турција биле изградени убави црковни објекти.

Во ова време била подигната и скопската катедрална црква "Св. Богородица". Прашање е дали таа би била толку брзо и лесно изградена ако тогаш во Скопје на чело на

"православието" не биле двајца многу енергични, одважни и истрајни луѓе: митрополитот Гаврил и скопскиот првенец Хаџи Трајко Хаџи Дојчиновиќ, а од големо значење било и тоа што во Управата на Скопскиот пашалук се наоѓал Хавзи-паша, ретко писмен муслимански првенец во тие времиња. За изградбата на црквата "Св. Богородица" не одлучувал само Хавзи-паша, туку и месните муслимани, пред сè, нивните верски луѓе. Така, тој морал да ги убедува своите муслимани, а и да ги смирува христијаните. Иако во тоа време Скопје сè повеќе го населувале христијани, сè уште првиот збор го воделе муслимани полни со фантазии и претставници на скопскиот "арнаутлок". Помирувањето му се припишува на Хаџи Трајко, не затоа што му бил близок на Хавзи-паша, туку и заради личните особини, како и материјалната состојба, кои му овозможувале голем резпект

Според легендата за црквата "Св. Богородица", од пред сто години, на местото на кое таа била подигната во 1835 година имало траги од некоја претходна црква од средниот век.

Неа ја изградиле тогашните врвни најдобри мијачки градители, фреско-иконописци, копничари-резбари од Мијачко: Папрадиште, Тресонче, Галичник, Гари и Осој, односно најдобрата градителска тајфа - прочуената фамилија Рензовци.

и почит и кај муслиманското население.

Според кажувањата на скопјани (се претпоставува дека ова е легенда), на местото каде што била изградена црквата "Св. Богородица" имало каллива ледина. Хаџи Трајко со неговите успеал да ги "излаже" муслиманските првенци така што една ноќ на тоа место пренел тули и отпадоци од старата црква "Св. Спас", која тогаш била во лоша состојба, ги закопал в земја заедно со стара икона на Св. Богородица, и кога Ханзипашината "комисија" го нашла тоа се уверила дека некогаш тука навистина постоела црква.

Всушност, митрополитот Гаврил сигурно не би донел одлука токму на ова место да се подигне црквата "Св. Богородица" ако немал вистински докази дека тука имало црква.

И ГИ ОДРЖИ ЕНОТ

Црквата "Св. Богородица" била градена со голема љубов. Хаџи Трајко бил најголем дарител и нејзин прв ктитор. Но, целиот христијански свет во Скопје доброволно работел на нејзината изградба, а останало кажувањето дека толку било големо учеството на свет-инсан, што за ден и ноќ од темели сè излегло. Црквата била одржувана со голем пиетет сè до опожарувањето и ограбувањето во Втората светска војна.

ГРАДИТЕЛИ

Постојат веродостојни податоци за тоа кога, од кого и како е градена "Св. Богородица". Комплетно ја изградиле тогашните врвни најдобри мијачки градители, фреско-иконописци, копаничари-резбари од Мијачко: Папрадиште, Тресонче, Галичник, Гари и Осој, односно најдобрата градителска тајфа - прочуената фамилија Рензовци, денес Зо-

графовци, кои кон крајот на XVII, во XVIII и на почетокот на XIX век биле познати како неимари, а најголем углед постигнал Андреја-Зограф. Минатото и активностите на овој рензовски род, како појава во нашата културна и етничка историја, во поново време се многу интересни и важни.

На крајот на XVIII и на почетокот на XIX век имало големи промени во нашата земја, особено во западниот дел, каде најмногу се почувствувале последните распаѓања и анархиите во Османлиската империја: државните власти речиси го изгубиле авторитетот, и на овие простори се појавиле узурпатори, полунезависни обласни господари, сè почесто навлегувале качачките банди од Албанија, одметнатите Османлии ог-

рабувале, палеле, киднапирале сакајќи да го потиснат мијачкото-македонско православно население од тие краеве.

До втората половина на XVIII век Велес немал големо значење. Емин-ага, локалниот узурпатор, а особено неговиот син Чор-Али-бег, многу придонеле за напредокот на овој град. Кога се збогатиле, поради меракот за подобар и поудобен живот, почнале да канат квалитетни мајстори од надвор - Мијаци, за да ги градат беговските конаци.

РЕНЗОВЦИ-ЗОГРАФОВЦИ МАЈСТОРИ: НИКОЛА, АНДРЕЈ, ГОРГИ И КОСТА

Така, во Велес и неговата околина дошле група Мијаци, но нивното населување не било условено само од беговските покани за работа, туку и од навлегувањето на албанските банди и качачите во мијачките краеве.

Во овие бурни времиња, од мијачко Тресонче, Рензовци го напуштиле вековното огниште и тргнале во нови искушенија. Тие сосема се раселиле: еден огранок отишол во Воден-Егејскиот дел на Македонија; друг во Смилево, Битолско; трет во Папрадиште, Велешко, а подоцна во Велес.

По фамилијарното предание овој род уште од дамина се занимавал со зографство, фреско-иконописство, но и со градителство. Најстариот добар зограф од овој род бил Мирче Зографски, по него син му Богдан, кој ја продолжил традицијата и долго време успешно работел во Цариград, каде и се збогатил. Тој му направил портрет на султанот, му го подарил и за тоа добил голема награда. По неговата смрт, син му Силјан и двата сина (Јанкула и Стефан), го напуштиле Цариград и се вратиле во Папрадиште, Велешко (Силјан имал двајца браќа, Стефан и Мирче, без машки потомци). Во времето на Силјан, Рензовци најмногу работеле во Тракија, во околината на Цариград и Едрене. Нема запишани податоци, но се раскажува дека Силјан ја изградил и Мустафа-пашината џамија во Скопје. Исто така, се знае дека тој ги градел и конаците на Емин-ага во Велес. Се пренесува дека кога Мијаците ги направиле конаците и на Чор-Али-бег, за подарок од дрво му изделкале

"квачка со пилиња", а тој им подарил земјиште меѓу Раштани и Велес. Тие како планинци го избрале Папрадиште (и денес во селото има нива која се вика Силјанова нива, затоа што тој прв ја обработил). Во Папрадиште останал околу 15 години, а таму и починал.

Силјан бил водач на поголема тајфа, во која покрај синовите и роднините, работеле и други мајстори кои, исто така, се населиле во Папрадиште.

Силјановите синови, Јанкула и Стефан, родени во Тресонче, по татковата смрт продолжиле самостојно да работат, најмногу околу Серез, Драма и Солун. По кажување, Јанкула изградил многу убава црква во Драма, потоа Паша-Димковите конаци во Велес, кои се уништени за време на бугарската окупација. Јанкула го имал синот Дамјан, а Стефан синот Деспот-Деспо. Деспот отишол во Самоков и тој е основач на Самоковската школа - голема тајфа, тамошен огранок на Рензовци. Од оваа Деспотова група се изродиле многу зографи, повеќето школувани во Русија. Од нив, особено во зографството, се истакнале: Станислав, живеел во Татар-Пазарџик (пред војната во 1876 година Османлиите го уапсиле и го спровеле за Цариград, но по пат умрел или, пак, го отепале); Иван и Никола Десповски. Од таму Десповци соработувале со роднините во Велес и заедно работеле на црквата "Св. Пантелејмон" во Велес, на катедралната црква "Св. Богородица" и на црквата "Св. Димитрија" во Скопје.

Димитрије Десповски се занимавал само со иконописство, ја иконописал црквата "Св. Пантелејмон" во Велес и царските икони во катедралната црква "Св. Богородица" во Скопје, а брат му Јован ги изработил "царските двери" во црквата "Св. Пантелејмон" во Велес и некои икони во штипските цркви. Синот на Димитрија-Станислав го научил сликарството во Русија, а и тој работел на иконостасите во црквите "Св. Богородица" во Штип и во Пирот, Лесковец, Кратово, Крива Паланка и на повеќе цркви во Бугарија.

(продолжува)